

דבר העורך

אנו מבכים את חברת הרווחה ש(אולי) הייתה לנו, ותוהים מדוע המדינה מתכחשת למחויבותיה. לנו, העוסקים במדיניות וברווחה, ברור שהמדינה מחויבת. אנו יודעים להסביר ולתעד את מגרעות המצב הנוכחי. מחקרנו מראים שמערכת בריאות ציבורית זולה יותר מביטוחים פרטיים; היא אפקטיבית יותר מבחינת יכולתה למנוע מחלות קשות ולטפל בהן, והתוצאה היא חיים ארוכים יותר וזמן קצר יותר של חולי משתק. אנו יודעים גם שעוני ואי-שוויון מעמיסים על מערכת הבריאות, מגבירים אלימות ופשעה ומכבידים על מערכת השיטור, השיפוט והתקן. ריכוז הכנסות בקצה העליון של הסולם ודלות רחבת ממדים בקצהו התחתון מביאים להפניית משאבים לרכישת מותרות, על פי רוב מיבוא, ומדכאים את הייצור המקומי. ביטוח אבטלה מוגבל מונע תחלופת עובדים ודוחק אנשים לעבודה שאינה הולמת את כישוריהם ואת נטיות לבם. לכן הוא מביא לאי הלימה בין צורכי שוק העבודה לבין המשרות שאנשים עובדים בהן. יתר על כן, לא בהכרח יש קשר בין התמורה שאדם מקבל על עבודתו לבין מחויבותו אליה ולאיכותה. בעצם עוד לא נמצאה אמת המידה האובייקטיבית שתוכל להסביר ולהצדיק את אופי חלוקת ההכנסות בין בעלי תפקידים שונים.

כל זאת אנו יודעים ומתעדים. חברות שווינויות ותומכות משיגות יותר: היריבות בין הקבוצות המרכיבות אותן (על בסיס שפה, מוצא, צבע עור, אמונה וכיוצא באלה) משפיעה פחות; הן מפגינות סולידריות גבוהה יותר ונכונות לשתף ולעזור לזולת; מנהיגותן הפוליטית אינה זקוקה לאיזמים חיצוניים כדי לרכוש את אמון האזרחים. אולם העדות המדעית היא כקליפת השום. החברה היום עשירה פי כמה מהחברה שהייתה לפני שני דורות, וככל שהיא עשירה יותר, ככה היא מוכנה להשקיע פחות בשירותים חברתיים. המסקנה ברורה: אין כאן החלטות המבוססות על ידע ולא מדיניות המבוססת על עדויות (evidence-based policy). השיח אינו שיח רציונלי, אלא שיח של כוח, והדיון אודות חוקי הטבע האנושי והכלכלי אינו אלא תכסיס הסוואה, גנבת דעת, של קבוצות כוח שונות המשתמשות בכוחן ובכוח המדינה כדי לנכס לעצמן נתח גדל והולך מפרות היצירה האנושית.

יצירה זו היא תוצר של מגוון פעולות משותפות. אם נסכם בקצרה, נאמר, שנדרשים תכנון וארגון כדי לקבוע מטרות יצירה, גיוס משאבים כדי לרכז אמצעי ייצור, חומרי גלם, כוח עבודה וחלוקת תפקידים ובקרה כדי לוודא שהעבודה נעשית בהתאם לתכנון. העבודה עצמה מייצרת ערך מוסף, משאבים או תמורה, שלא הייתה שם אלמלא היא. אולם כיצד לחלק תמורה זו בין כל המשתתפים, במישרין ובעקיפין, במלאכת הייצור? כיצד לתגמל את מי

שיוזם, את מי שמארגן ואת מי שמבצע את העבודה? כיצד לתגמל תפקידים חיוניים שאינם מפיקים תוצר מוחשי ישיר – מבנקאים ועורכי דין ועד לעובדי רווחה ומטאטאי רחובות – אשר בלעדיהם אין מערך הארגון והייצור יכול להתקיים? התשובה המקובלת היא מנגנון השוק, היצע וביקוש, משא ומתן. במלים אחרות, מידת יכולתו של כל פרט לאלץ את האחרים לקבל את תנאיו. כל זה קורה, כמובן, במסגרת שהמדינה מעצבת ואוכפת, הכוללת את הזכות להתאגד (קרטל, איגוד מקצועי), את הזכות לסרב לשתף פעולה (השבתה ושבייתה), את הזכות לנהוג באלימות וכיוצא באלה. אם נסיר את המכסה מהמונחים הסטריליים והאובייקטיביים, לכאורה, של היצע וביקוש, נמצא שאין הם אלא כסות ליחסי הכוח בין השחקנים השונים. יחסים אלה מתנהלים בתוך המגבלות שהמדינה מטילה על השימוש בכוח זה. אם נראה לנו טבעי שהמשקיע, היוזם והמנהל מקבלים יותר מהפועל הפשוט, אין זאת אלא משום שכך הורגלנו, וכך אנו נוהגים. כך רואים זאת גם בעלי השררה ודובריהם, שלהם משנה סדורה המסבירה, מנמקת ומצדיקה את נקודת מבטם.

אם חלוקת התמורה היא, בסופו של דבר, תוצאה של יחסי כוח, כך גם תיקון החלוקה (מדיניות חברתית) באמצעות תשלומי העברה ושירותי הרווחה. כשם שהדיון אודות חלוקת התמורה מתנהל בשפה אחת (זכויות, היצע, ביקוש, משא, מתן), אבל החלוקה עצמה מתנהלת בשפה אחרת, שפת הכוח, כך גם המדיניות החברתית. השיח הוא שיח על זכויות, על צדק, על סולידריות חברתית, על חמלה ועל אופי החברה שאנו רוצים להיות בה. ואולם המדיניות החברתית הנוהגת היא תוצר של יחסי כוחות חברתיים. באותן מדינות שבהן היו איגודי עובדים בעלי השפעה שהצליחו לצבור כוח ולהגיע לעמדות מפתח בשלטון התפתחה מדיניות חברתית שהגנה מפני הבלתי נודע והבלתי צפוי. בזכות התארגנות איגודית ופוליטית נוצרו מנגנוני מיסוי והעברה שמיטנו את האי-שוויון המובנה בשוק הפתוח. במקומות אחרים העניקו שירותי הרווחה את המינימום הנדרש כדי לשמור על שקט אזרחי, לא פעם בגיבוי של כוחות משטרה ואלימות של מוסדות השלטון. המסקנה ברורה. אלה הרוצים לראות שירותי רווחה המעניקים ביטחון קיומי והמחוללים שוויון חברתי לא יסתפקו בראיות מדעיות כדי להוכיח את חיוניותם; עליהם לפעול גם במישור הפוליטי כדי לקדם. כפי שכתב מארקס לפני 200 שנה כמעט, "לא מספיק רק ללמוד את העולם החברתי, חשוב גם לשנות אותו".

כהרגלנו, בגיליון זה חמישה מאמרים. במאמר הראשון, **שותפות: הפרקטיקה ומשמעותיה בעבודה עם בני נוער**, בוחן שחר תימור-שלווין את המשמעויות של שותפות ביחסים טיפוליים מתמשכים מבחינת אנשי מקצוע וצעירים משתמשי שירות במרכז חברתי-טיפול לנוער במצבי סיכון והדרה. ממצאיו שופכים אור על השותפות כחוויה ארוכת טווח המשלבת, הן רבדים מבניים-טכניים, שעיקרם קבלת החלטות משותפת של משתמשי שירות ואנשי מקצוע, והן רבדים תוכניים-חוויתיים, המאירים חוויות חדשות של עצמי ושל האחר. במאמר השני, **פגיעות עבודה: בין קשר סיבתי משפטי לקשר סיבתי רפואי**, בוחנת אמי וולף את מידת השפעתה של חוות דעת של מומחה-יועץ רפואי, הממונה מטעם בית הדין, על

הכרעת השופטים בדבר היותו או היעדרו של קשר סיבתי בין ליקוי רפואי לעבודה. היא מוצאת שברוב המקרים בית הדין מכריע בהתאם לחוות דעתו של המומחה. לאור זאת היא תוהה אם יש משמעות מעשית להבחנה בין קשר סיבתי משפטי לבין קשר סיבתי רפואי, כמו גם אם מנגנון ההכרה בפגיעת עבודה, הנוהג כיום, יעיל. במאמר השלישי, **שיתוף הורים בוועדות תכנון, טיפול והערכה הדנות בסידור חוץ ביתי**, בוחנות עינב בן-גל וורד סלונים-נבו את מידת שיתוף ההורים בוועדות לתכנון, טיפול והערכה שהוחלט בהן על סידור חוץ ביתי. לאחר שנתיחו 73 פרוטוקולים של דיונים שנערכו על פני שלוש שנים (2012-2014), הן מוצאות שהשיתוף, בייחוד שיתוף האבות, מזערי, שההתייחסות לחלופות קהילתיות לסידור חוץ ביתי דלה, שההורים תמיד נמצאים אשמים בכישלוננו של הסידור החוץ ביתי ושאינן כל תיעוד על שיתוף ההורים בבחירת אופי הסידור החוץ ביתי. במאמר הרביעי, **תפיסות של חיילים ללא מוגבלות שכלית כלפי שילובם בצה"ל של חיילים עם מוגבלות שכלית**, מציגה שירלי ורנר את התוכנית **שווים במדים** שנועדה לאפשר לאנשים עם מוגבלות שכלית להתגייס לשירות צבאי. ורנר בוחנת את תפיסותיהם של חיילים ללא מוגבלות שכלית כלפי שילוב חיילים עם מוגבלות שכלית בצה"ל ומוצאת שהתוכנית תורמת ליצירת תפיסות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית ולחיזוק האידיאולוגיה של שילוב חברתי ופסיכולוגי בצה"ל ובחברה הישראלית בכלל. אחרון חביב, במאמר **עובדות סוציאליות קהילתיות פלסטיניות העובדות בישראל: חוויות ואתגרים** דנות הוזאם הרדל-זרייק ועידית בליט-כהן בחוויותיהן של עובדות סוציאליות קהילתיות פלסטיניות, אזרחיות ישראל, הנוגעות להתנסותן בעבודה ולהיותן שייכות למיעוט. הן מצביעות על שלושה אתגרים מרכזיים בעבודתן: אי התאמה בין התיאוריה לפרקטיקה; קושי בבניית שיתופי פעולה עם מוסדות וארגונים ישראליים; קושי בחשיפת זהותן הלאומית במקומות העבודה שלהן.

הגיליון נחתם בסקירת ספרות עדכנית, וזו ההזדמנות להודות לניסים כהן, הפורש מתפקידו כעורך מדור סקירת ספרים חדשים, על תרומתו רבת השנים ולאחל לו הצלחה בהמשך הדרך. נסיים בתודות גם למחברים ולצוות שבזכותו כתב העת עומד על מכונו: למיה עורכ-הטל, רכזת המערכת, לחוה רימון, עורכת הלשון, ולמרדכי פרנקל, המעצב הגרפי. לקוראינו אנו מאחלים קריאה מהנה, ולצמים, רמאדאן כרים, כול עאם ואנתום בח'יר.

יונתן אנסון

עורך ראשי